

Havainnot ja komitatiivin käytöstä suomen murteissa ja yleiskielessä

Suomen sijoista – niistä, jotka nykyisissä kieliopeissa yleensä katsotaan sijoiksi – harvinaisin on komitatiivi. Komitatiivin päätte on *-ine*, jonka *i* tekee monikon näköiseksi ja jonka *n* on Ravilan selityksen mukaan sama kuin essiivin päätte *n* (Ravila 1941, 44–; ks. myös Hakulinen 1979, 107; Korhonen 1981, 225–226; Bartens 1999, 81). Monet vanhat tutkijat ja kielioopin tekijät yhdistävät komitatiivin instruktiiviin, samoin viime aikoinakin vielä esim. Arvo Laanest, joka sanoo asiasta: ”Selline komitatiiv pole vormi poolest öieti midagi muud kui possessiivsuffiksiga täiendatud instruktiiv” (Laanest 1975, 109). Tässä kirjoituksessa tutkin vain komitatiivin syntaktista käyttöä, en äänne-asua.¹

Aloitan Lauseopin arkiston perusteella laskemistani tilastotiedoista. Tässä käyttämäni LA:n aineisto on sama kuin SJ 38:ssa (1996) ilmestyneessä kirjoituksessani ”Abessiivin käyttö suomen yleiskielessä ja murteissa”. Määrien vähäisyyden vuoksi olen tässäkin yhdistänyt lounaismurteet ja lounaiset siirtymämurteet keskenään ja samoin kaikki pohjalaismurteet keskenään yhdeksi ryhmäksi. Käytössäni olevista levykkeistä laskettuina ovat aineistojen saneiden ja komitatiiviesiintymien määrät seuraavat:

	Saneet	Komitatiivit	%
LM+SiM	230 772	21	0,009
HM	160 651	14	0,009
PM	176 443	24	0,014
(Länsimurt. yht.)	567 866	59	0,010
SM	217 958	40	0,018
KM	101 483	15	0,015
(Itämurt. yht.)	319 441	55	0,017
(Murteet yht.)	887 307	114	0,013

¹ Kiitän artikkelini nimettömiä arvioijia hyödyllisistä lisätiedoista.

Virkakieli	19 715	14	0,071
Sanomalehdet ²	89 740	44	0,049
Aikakauslehdet	39 913	20	0,050
Tietokirjat	57 524	41	0,071
Radio, TV ym.	29 632	22	0,074
Kaunokirjall.	13 438	2	0,015
(YK yht.)	249 962	143	0,057)

Sija on harvinainen, luvut ovat pieniä. Kuitenkin taulukko riittänee osoittamaan, että komitatiivi on murteissa harvinaisempi kuin nykyisessä yleiskielessä. Onhan se aineistoni mukaan yleiskielessä n. 4,5-kertainen verrattuna murreaineistoon ja yleiskielen jokaisessa tekstilajissa, lukuun ottamatta kovin pientä kaunokirjallisuuden aineistoa, yleisempi kuin yhdessäkään murteistossa. LA:n aineistossa sija on myös länsimurteissa hiukan harvinaisempi kuin itämurteissa, mutta tässä ero on niin pieni, ettei se riitä yleispätevän päätelmän tekoon.

Komitatiivin yleisyydestä eräissä murteissa on jo aiemmin tehty joitakin selvityksiä, mutta niistä useimpien tulokset eivät ole omieni kanssa suoraan vertailukelpoisia, koska vertauskohdat on valittu toisin. Kaija Haikola on tutkinut sijojen yleisyyttä lounais- ja satakuntalaismurteissa Suomen kansan murrekirjan tekstien avulla. Murrekirjassa on tekstejä lounaismurteista 78 sivua, alasatakuntalaismurteista 53 s. ja yläsatakuntalaismurteista 28 s., kaikkiaan siis 159 s. Näissä teksteissä on komitatiivimuotoja yhteensä 13 kpl eli 0,04 % kaikista sijamuotojen esiintymistä (Haikola 1956, 396–400). Kaarina Åstedt on, hankin Suomen kansan murrekirjan tekstejä käyttäen, tutkinut taivutusmuotojen yleisyyttä hämäläismurteissa. Näiden murteiden sivuja on kirjassa yhteensä 121. Komitatiivin esiintymiä on näillä sivuilla kaikkiaan 11 kpl eli eri kaasumuotojen esiintymistä 0,05 % (Åstedt 1957, 424–427). Ritva Hankonen on, niin ikään Suomen kansan murrekirjan tekstien nojalla, laatinut taivutusmuotojen yleisyystilaston eteläpohjalaismurteesta. Tätä murretta edustavia tekstejä on kirjassa 74 sivua, joilla komitatiivin esiintymiä 9 kpl eli 0,08 % sijamuotojen esiintymistä (Hankonen 1958, 209–211).

Christina Andersson on antanut komitatiivin yleisyydestä tutkimassaan kaunokirjallisuudessa ja tieteellisessä kirjallisuudessa sellaisiakin lukuja, joita voidaan verrata omiini. Kaunokirjallisuuden kieltä hän on tutkinut 15 kirjailijan teoksista. Kun hänen taulukostaan, joka kylläkin osittain perustuu arvioon, lasketaan keskiarvo, saadaan tulokseksi, että noissa teoksissa on yksi komitatiivi 2163 sanetta kohti, joten saneista n. 0,05 % on komitatiiveja. (Andersson 1963, 103–104, 117.) Prosenttimäärä sopii yhteen omien tulosteni kanssa. Marja-Riitta Päivärinnan laskelmien mukaan suomenkielisessä suorasanaaisessa kaunokirjallisuudessa oli v. 1889 saneista komitatiiveja 0,06 %,

² Viitatussa kirjoituksessani (Ikola 1996) on taulukossa s. 26 valittava virhe: siinä on sanomalehtiaineiston sanemäärä virheellinen. Ero on kuitenkin niin pieni, ettei se vaikuta siinä artikkelissa tekemiini päätelmiin. Tässä kirjoituksessa virhe on oikaistu.

v. 1929 ja v. 1969 saneista komitatiiveja 0,04 % (Päivärinta 1971, liitteet 4–6). Siis tässäkin omien tulosteni kanssa sopusoinnussa olevat luvut.

Seppo Räsänen on tutkinut Kainuun murteiden kaasussyntaksia ja myös tilastoinut eri sijojen yleisyyttä (Räsänen 1972, 351–354). Hänenkin tilastonsa on laadittu erilaisin perustein eikä niitä voida suoraan verrata omiini. Lauri Hakulisen välittämän tiedon mukaan Räsänen on laskenut Suomen kansan murrekirjan länsimurteiden osan kaasumuodot (kaikkiaan 58 625 esiintymää) ja niistä 0,06 % on komitatiivimuotoja (Hakulinen 1979, 107). Myöhemmin Räsänen on julkaissut tutkielman, jossa hän käsittelee kaikkien suomen sijojen frekvenssejä murteissa ja useissa kaunokirjallisissa teoksissa. Hänen tilastotoimissaan murreteksteissä (Virtaranta–Soutkari, Näytteitä suomen murteista, ja J. Juhani Kortessalmi, Vanha Kuusamo kertoo) on komitatiiveja vain 4 kpl eli 0,1 % kaikista sijamuotojen esiintymistä ja kirjakielisissä teksteissä 33 kpl eli niin ikään 0,1 % kaikista sijamuotojen esiintymistä (Räsänen 1979, 25). Pirkko Nevalainen taas sanoo Pielisjärven murretta koskevassa pro gradu -tutkielmassa vain, että tutkitussa murteessa käytetään komitatiivia vähemmän kuin muita sijamuotoja (Nevalainen 1984, 188 ja 204).

Kaikkien edellä mainittujen tilastojen mukaan komitatiivi on sekä yleiskielessä että murteissa harvinaisin sija, ellei oteta huomioon prolatiivia ja lattiivia, joita suomen kieliopit eivät yleensä käsittele sijoina. Kaikkien tilastojen tuloksia ei voida suoraan verrata omiini, koska vertailukohteet ovat erilaiset. Sen verran voidaan kuitenkin sanoa, etteivät tilastot ainakaan ole ristiriidassa omien laskelmiini kanssa.

Kielioppien ja aiempien tutkimusten tiedot

Petraeuksen, Martiniuksen ja Vhaelin kieliopeissa ei missään muodossa mainita komitatiivisijaa (Vanhat kielioppimme).

Vanhin huomaamani maininta nykyisin komitatiiviksi sanomastamme sijasta on Kustaa Renvallin v. 1815 painetussa väitöskirjassa: ”SUFFIXIVUS (a VHAEL neglectus), Sing. *talone- wieraane-* Plur. *taloine- wieraine-*. Dial. *aliae Formam Singularis plane negligunt, in Plurali vero quaedam habent wieraahine-*.” (Renvall 1815, 13.) Renvall mainitsee myös kieliopissaan (1840) tämän sijan: ”*Suffixiven* förekommer aldrig ensam, utan alltid i förening med personal-Suffix, (*talonensah*), *taloineni*, *wieraanesi*. Dess Singular försummas ofta å några orter, men är lika nödvändig och å andra orter lika bruklig, som dess Plural.” (Mt. 46–47.) Sitten hän sanoo, että muutamat kieliopin tekijät katsovat tämän sijan olevan identtinen adverbiaalinen (so. instruktiivin) kanssa, mutta Renvall ei hyväksy tätä käsitystä ja mainitsee esimerkit ”Adv. *kuiwin jalwoin* el. *jaloin* och Suff. *jalkoinensah*”. Sitten seuraa kielenhuollollinen ohje: ”Äfven denna Casus börjar förgätas, ty många säga orätt t. ex. *lapsensah*

kansa, kuormaini kansa, i stället för det rätta *lapsenensah, kuormineni* o. s. v.” (mt. 47).

Strahlmannin kieliopissa on esimerkkejä komitatiivimuodosta, vaikkei hän mainitse sitä erityisenä sijana. Hänen taivutuskaavoissaan esiintyy ”Wiefall”, joka vastaa nykykielioppien instruktiivia, esim. ”*Kielin, samt und mit der Zunge, samt und mit den Zungen. Käsin, samt und mit der Hand, samt und mit den Händen*” (Strahlmann 1816, 25). Mutta sitten hänellä on luku ”Muster der zueigenden Abänderung von dem, was einzelnen Personen angehört” (mt. 66–). Näissä taivutuskaavoissa ”Wiefall” on sama kuin nykyterminologian komitatiivi, esim. ”Kaloinen, -nein, Kaloines, Kaloinensa, -nese; Härkineni, -nein, Härkines, Härkinensä, -nese” (mt. 66, 71 ym.). Kaikesta päätellen Strahlmann on pitänyt näitä vain instruktiivin (”Wiefall”) omistusliitteellisinä muotoina.

A. J. Sjögren mainitsee suomen kieltä ja kirjallisuutta käsittelevässä pienuudessa kirjassaan suffiksiivi-sijan, josta hän kirjoittaa: ”*Suffixivus* wird so genannt, weil er nur in Vereinigung mit dem Pronominalsuffix und von einigen Formen nur in Plurali gebraucht wird. Andere Sprachen drücken auch diese Relation durch Präpositionen: *cum, mit, avec* aus. *Waimo lapsinensa*, die Frau mit ihrem Kinde oder ihren Kindern.” (Sjögren 1821, 25).

v. Becker mainitsee instruktiivi-sijan kohdalla esimerkin, joka edustaa nykyistä komitatiivia: ”Begreppet, som betecknas med det deklinerade ordet, framställes genom dessa ändelser – – 5) uti Instructivus, såsom befintlig hos eller med något annat begrepp, t. ex. *mehä lintuinensa* (skogen med sina fåglar)” (v. Becker 1824, 23–24). Toisaalla hän kyllä instruktiivin kohdalla mainitsee muotoja, jotka nykyisen terminologiankin mukaan ovat instruktiiveja (esim. mt. 39, 44). Puhuessaan possessiivisuffikseista (”*suffixa personalia*”) hän sanoo: ”3:o Förlänges Instructivi ändelse med vokalen *e*, t. ex. *sormin* blir *sormine-*.” (Mt. 80.) Myös syntaksia koskevassa jaksossa käsitellään nykyisin komitatiiviksi sanottua muotoa instruktiivin kohdalla, esim. *Taivas kirkas tähtinensä; Sinä lapsinesi*. Nykyisin komitatiiviksi sanotusta muodosta hän antaa säännön: ”Instructivus med personal-suffix uttrycker vanligen svenska praepositionerna: till lika med, jemte, samt nyttjas mest i föreningen med subjekt och objekt, på hvilka dess personal-suffix har afseende, t. ex. *Minä pereheneni* voin hyvin jag (tillika) med mitt husfolk mår väl. *Söi siat sikiöinensä* tillika med deras afvel.” Jne. (Mt. 205.)

Mehiläisen artikkelissa ”Suomen Kielestä” (1836, Maalisk.) Elias Lönnrot mainitsee sijan ”jaksinta”, joka on sama kuin komitatiivi: Yks. *siltane, wetene, huonehene*, Mon. *siltoine, wesine, huonehine*. Muodon lukemista erityiseksi sijaksi Lönnrot perustelee samassa kirjoituksessa seuraavasti: ”Ne [kieliopin tekijät tai muut asiasta kirjoittaneet] taasen, joilla on vähemmän sioja, ovat muutamissa meidän sioissa löytyviä nimukoita [= nomineja] välisanoiksi [= partikkeleiksi] arwelleet. Niin kaikkiki meidän siwuntasian [=

prolatiivin] ja toiset jaksintasianki sanoja. Että nämätki owat warsinaisia nimukkasioja, ei toki wielä tarwinne'kan parempata osotusta, ennen kuultua, mitä ne, jotka heitä wälisanoina pitäwät, siolla ymmärtänewätkän." Edempänä samassa kirjoituksessa Lönnrot vielä selittää tätä sijaa: "Jaksinta on senlainen täysinäisnä ja jatkosanan saadessa, ilman lyhennettävä niin että lopulta e heitetään pois ja muullaki muutteella."

Suffiksiivi-nimitystä käyttää komitatiivista vielä Finelius (1845, 9, 13–14). Sen sijaan Fab. Collan esittelee komitatiivi-sijan jo nykyisellä nimellään. Luetellessaan sijoja hän sanoo tästä: "*Komitativus*: åtföljande. *Mies talone (-nsa)* mannen med (sin) gård; *Möi maansa metsine, vesine, valkamane*, sålde sin jord med skogar, fiskevatten och båthamn." (Collan 1847, 48). Toisaalla Collan sanoo tästä sijasta: "*Komitativus* brukas sällan utan vidfogadt personal-suffix; t. ex. *äiti lapsine-nsa* modren med sina barn, icke gerna *äiti lapsine*." (Mt. 60.)

Gustaf Erik Eurén käyttää myös jo nykyistä nimitystä. Hän sanoo komitatiivista: "*Komitativus*: åtföljande, sällskap med något; *myi talon torppine, metsine* sålde gården med, jemte torpen, skogarna." (Eurén 1849, 38.) Eurén mainitsee taivutuskaavoissaan aina komitatiivista sekä monikko- että myös yksikkömuodot. Tästä asiasta hän sanoo: "För öfrigt kan så väl om prolativus som komitativus och instruktivus göras den anmärkning, att de förekomma i singularis blott då bestämdt ett enda föremål afses, men för öfrigt i pluralis d. ä. när något i allmänhet uppgifves, utan att en bestämdt enhet är afsedd: -- *vaimone* med en hustru; *vaimoine* med hustru; --." (Mt. 39.) Eurénin suomenkielissä kieliopissa on komitatiivi-sijan nimenä *seuranto* (Eurén 1852, 42).

Yrjö Koskinen käyttää lauseopissaan silloin jo vakiintunutta nimitystä *komitativus*. Sitä hän kuvaa näin: "*Komitativus* motsvaras af de svenska prepositionerna: "jemte", "tillika med", och har alltid suffix efter sig." Komitatiivin attributista hän sanoo, että se on komitatiivissa ilman suffiksia, ja mainitsee mm. seuraavat esimerkit: "Laiwa hukkuu *kaikkine tawaroinen*, skeppet förgicks med alla sina ägodelar. Kirkko *korkeine tornineen*, kyrkan med dess höga torn." Edelleen hän sanoo, että instruktivin ja komitatiivin muodot näyttävät alun perin olleen sama muoto. "Det är derföre icke ovanligt att det suffix-lösa attributet står i Instruktivus, medan substantivet står i Komitativus; t. ex. *Kaikin kaluinensa*." (Koskinen 1860, 60–61.)

A. W. Jahnssonin lauseopissa sanotaan komitatiivin attributista: "Komit. står sällan tillsammans med attribut. Om likväl ett sådant förekommer, ställes detta i instruktivus, t. ex. *Mies muutti kaikin kaluinensa maalle; Isäntä omin väkinensä sai kaikki pellon työt toimeen*." (Jahnsson 1871, 87.)

August Ahlqvistilla on "Suomen kielen rakennus" -teoksessa "*Seurasija* eli *komitativi*, jolla on päätteensä *-ne*", ja hän sanoo siitä lisäksi mm.: "-- kansan kieli -- ei koskaan käytä sitä muuten kuin monikossa, olipa merkityskin kuinka yksiköllinen hyvänsä." (Ahlqvist 1877, 112–114; samoin jo Kie-

lettäressä: Ahlqvist 1871, 37.)

Setälä sanoo lauseoppinsa ensimmäisessä painoksessa komitatiivista: ”Komitatiivi ilmaisee *syry-seikkaa*, joka *seuraa* pääseikkaa. Tätä sijaa kieli käyttää *aina monikollisena*, oli merkitys kuinka yksiköllinen tahansa [vrt. Ahlqvistin sanamuotoon!]. Komitatiivissa olevalla substantiivilla on aina suffiksi, mutta ei adjektiivilla eikä pronominilla, joka on komitatiivin attribuuttina; esim. *Lähde emäntinesi ja lapsinesi*. – – *Mies lähti kaikkine kaluineen matkalle; Niine koirineen, kauniine hivuksineen*; – –.” Komitatiivin attribuutista hän sanoo lisäksi: ”Kaksi- tahi useampi-tavuiset sanat komitatiivin attribuutina ollessaan toisinaan lyhenevät siten, että *e* heittyy päätteestä pois, ja tulevat siis instruktiivin muotoisiksi; esim. *Järvet sa(d)join saarinensa: Seinät pitkin juomuinensa*.” (Setälä 1880, 25.) Setälän lauseopin myöhemmissä painoksissa komitatiivia koskevat kohdat ovat pysyneet asiallisesti samansisältöisinä, vaikka sanamuoto onkin muuttunut (ks. esim. Setälä 1942, 77.)

Virittäjässä ym. käytiin 1947–50 pitkä kiista siitä, voiko komitatiivi hyvässä suomen kielessä olla attribuuttina (Nieminen 1947 ja 1949; Saarimaa 1947 ja 1967; Hakulinen 1947 ja 1949 ja 1950; Kettunen 1950). Näkökulma oli kielenhuollollinen: esim. Hakulinen, joka vastusti komitatiivin käyttöä attribuuttina, myönsi sitä esiintyvän mm. Mika Waltarin teoksissa (esim. Mikael Hakim: ”Khairaddin antoi purkaa veneensä kääröt, jakaen meille ... hopeisia astioita *italialaisine vaakunoineen*”) mutta piti tällaista huonona kielellä. Tässä kirjoituksessani ei ole kyse kielenhuollosta, enkä ota mainittua näkökulmaa esille, en myöskään sitä, miksi lauseenjäseneksi komitatiivi on mis- säkin tapauksessa katsottava.

Penttilä sanoo kieliopissaan komitatiivin yleisyydestä: ”Kom. ei ole aivan yleinen sijamuoto, ja kirjallisessa esityksessä se nähtävästi on tavallisempi kuin suullisessa.” (Penttilä 1963, 436.) Sijan merkitystehtävistä hän sanoo, että komitatiivin tehtävänä on useimmiten ilmaista, ”minkä seurassa jotakin tapahtuu” (esim. *Poika kävi tässä papereinensa* ’mukanaan paperinsa’), mutta sille ei ole vieras myöskään ”välineen tai keinon tai aiheen ilmoittaminen” (esim. *Hän harppasi pitkine säärineen yli aidan*) (mt. 436–437). Samassa yhteydessä Penttilä huomauttaa ”niistä harv. tapauksista, jolloin kom:n attribuutilla on instr:n asu” (esimerkkeinä mainitaan jo Setälällä olleiden esimerkkien lisäksi mm.: *omin aikoineen, omin lupinesi* [S. Ivalo]. *Rakkaaksi tulee vielä se kaikin tilkkuineen* [A. Tynni]). Komitatiiviin kuuluva omistusliite voi Penttilän mukaan viitata ”neksusrakenteiden subjektipersoonaan tai lauseen objektin tarkoitteeseen” (esim. *Me matkustamme perheimme. Ostin mökin kimpsuineen kampsuineen. Talo myytiin irtaimistoineen*) (mt. 437–438).

Vanhoissa murteiden lauseopillisissa tutkimuksissa on komitatiivista san- gen niukasti tietoja. Setälä mainitsee, että Koillis-Satakunnassa komitatiivia käytetään ”aina monikollisena ja aina suffiksillisenä”. Komitatiivin attribuut- tikin on suffiksillinen. Esim. *Se vei poian ystävineen* (yksi ystävä; Virrat); *Se*

lähti menneen kaikkineen karjoneen (Keuruu). (Setälä 1883, 49.) Sirelius kuittaa Jääsken ja Kirvun murretta koskevassa tutkimuksessaan komitatiivin varsin vähällä. Esimerkkeinä hän mainitsee mm.: *Mies aijjaa kotihee hevosinnee. Se läks täält kampsunee päivinee.* (Sirelius 1894, 65–66.) Latvala ei Luoteis-Satakunnan kansankieltä koskevassa tutkimuksessaan mainitse ainoatakaan esimerkkiä komitatiivista. *Kans*-postposition käsittelyssä hän mainitsee kolme tämän postposition käyttöä valaisevaa esimerkkiä (mm.: Pelimanni meni harppu(n)s kans koskeen [Noormarkku]) ja sanoo sen jälkeen: ”Tämmöisissä lauseissa tavallisen kielenkäytännön mukaan odottaisi komitatiivia, jonka verosta täten usein käytetään ruotsinmukaisesti *kans* sanaa.” (Latvala 1894, 67.) Pohjois-Savon murretta koskevassa tutkimuksessaan Latvala ei huomatakseni mainitse ollenkaan komitatiivia (Latvala 1899). Kannistokin käsittelee läntisen Etelä-Hämeen kielimurretta koskevassa tutkimuksessaan komitatiivia sängen lyhyesti: ”Komitatiivi ilmoittaa sitä, joka seuraa jonkun mukana, ja kuuluu suffiksinensa tavallisesti lauseen subjektiin tai objektiin.” Esim. *Ei niitä siällä viäl ok kun isä poikinee(n)* (yksi poika; Akaa). *Se olis töllin saanuk koko roskinensa* (Kylmäkoski). (Kannisto 1901, 132; vrt. Andersson 1963, 77–80.)

Komitatiivin merkitystehtävät

Kuten edellä osoitettiin, niin komitatiivi on murteissa harvinaisempi kuin yleiskielessä. LA:n murreaineistossa siitä on 114 esiintymää. Murteissa komitatiivin yleisin merkitystehtävä on osoittaa, minkä seurassa jotakin tapahtuu t. on, mitä mukanaan joku jotakin tekee, yhdessä minkä kanssa tekeminen kohdistuu objektin tarkoitteeseen. Joitakin esimerkkejä:

LM+SiM:

- (1) nek kulkesi **yhres ja, *menik **kilppa, -- *paistines ja, --. Muurla 0661/142³
- (2) toi semmosia, **krahamam*jauhoja, joka-oli *kuarines **käytetty. Ahlainen 1031/156

HM:

- (3) tässä, **Kilpolam **mäjessä, jossa *nyt-om **Frans Annila *talonnensa. Sääksmäki 3051/358
- (4) ja *sanon että *se kävi **rouvinien *kattomas, --. Lammi 3321/6

PM:

- (5) kun niim *palio paloo **heiniä ja paloo sitte *lato... **lato*nensakki, niitä. Laihia 4131/419
- (6) ja ne *oli vielä **nekki ne, jotka *menih **Norjhav *väkihne, vielä *sillon ku **lappalaisia oli *täälä. Sodankylä 5451/73

³ Lausepainotuksen merkkeinä käytetään murre-esimerkeissä painoteknisistä syistä asteriskeja: ** = voimakas pääpaino, * = puolivahva pääpaino.

SM:

- (7) Ne se *nielas sen, **täkynee sen, **koukuj ja sil..., *sillä se *tulj, **ylös. Joutsa 6341/462
- (8) ja *näriistä kansa, *latva heitettiin [kontekstista ei käy kiistattomasti ilmi, onko kysymys 'viskaamisesta' vai 'jättämisestä'] **oksinnee ja *tyvipuolj, sittä, **karsittiin --. Kiihtelysvaara 7841/179

KM:

- (9) kyl ne *kaik **nahkonee *ne niin-ikään siit **suolasit voa ja **keititiit *sit ni. Savitaipale 8021/314
- (10) Tuol o *teä **Aarne *poikinee. Räisälä 8651/554

Yleiskielen aineistossani oli 143 komitatiiviesiintymää. Siinäkin sijan yleisin tehtävä on osoittaa, minkä seurassa jotakin tapahtuu t. on, mitä mukanaan joku jotakin tekee, yhdessä minkä kanssa tekeminen kohdistuu objektin tarkoitteeseen. Joitakin esimerkkejä yleiskielen eri lajeista:

Hallinnon kieli ja virkakieli:

- (11) Sen vuoksi L. oli Ro:ssa vaatinut, että yhtiö veloitettaisiin suorittamaan hänelle vakuutus sopimuksen perusteella korvaukseksi tulipalossa tuhoutuneista asuinrakennuksesta 15000 ja irtaimistosta 10000 markkaa, molemmat määrät 6 prosentin *korkoineen* sanotusta --. 9411/251

Sanomalehtien kieli:

- (12) Ja kun maanomistajalle korvattaisiin mm. yleinen hintatason nousu, hänen oikeusturvansa *valitusoikeuksineen* tulisi riittävästi otetuksi huomioon. 9501/390

Aikakauslehtien kieli:

- (13) jotka syyhyttä on pantu maanteiden varteen paljon vartijoiksi *taulukoineen* ja *laskukoineen*. 9651/313

Tietokirjallisuuden kieli:

- (14) Retkikunnan perääntyessä hän siirtyi *perheineen* Salmiin. 9711/490
- (15) Kuka on rohkaissut elämän uuvuttamaa kestäämään hänen kanssaan, joka kantaa uupuvan *taakkoineen*. 9781/30

Radion, TV:n ym. puhuttu kieli:

- (16) Olemme hiljattain viettäneet joulun *kiireineen* ja *lahjoineen*. 9841/263

Kaunokirjallisuuden kieli:

- (17) Ei täällä nyt ole käynyt pitkään aikaan ketään, paitsi mitä viime sunnuntaina oli Terhi *lapsineen*. 9911/265. (Kaunokirjallisuudesta runsaasti esimerkkejä Andersson 1963, 12–23.)

Penttilä sanoo kieliopissaan, ettei komitatiiville sopivissa yhteyksissä ole vieras myöskään välineen tai keinon tai aiheen ilmoittaminen (Penttilä 1963, 437). LA:n aineistosta päätellen tällainen käyttö kuuluu etupäässä murteisiin. Esi-merkkejä:

LM+SiM:

- (18) kot-e *semmonne... *semmonne **hevonen ko **syä ja, ja ja sit ni

- *täyty jossa **aera viäres *vähä ol ja ja see **hamppanes-*otta *nii et se *oikke, **ruumis **hytkättä --. Taivassalo 0231/222
- (19) Kävevä **käävät tual-*autones* ja, hakeva --. Karjala TI 0311/237

SM:

- (20) Ku *ne saa *kerran **eellee ni ne, **pölokäs kun ne, *sarvinnee **kii käy nihi. Sysmä 6311/417
- (21) mut ku *se ei *uskaltana **tuosta tullat **tuppaa, *vierasta **väk-kiä ni se otti ty... *omie *lupinesa*. Pihtipudas 6661/373

KM:

- (22) Sill-olj *kone jolle **puhastettii *viljat nott-ei niitä *viskant **kä-sinee, mut sil, --. Ruokolahti 8071/186
- (23) Siim *mies **vatsallaa **männee sen, vaik-olis *kilo**metri *män-tävä ni, sen ko *kä-sinee vaa, **lykkää ja **vatsallaa *männee (siin). Seiskari 8531/146

Hämäläis- ja pohjalaismurteiden aineistossa ei ollut tähän kuuluvia esimerkkejä. Aineiston pienuuden takia ei kuitenkaan voida päätellä, ettei tätä käyttöä näissäkin murteistoissa olisi.

Yleiskielen aineistosta on tällaista komitatiivin käyttöä vaikeampi löytää. Ainoat esimerkit, jotka mahdollisesti voidaan tulkita näin, löytyivät sanomalehtikielestä, yhdestä arvostelusta, siis yhden ja saman kirjoittajan kielestä:

Sanomalehtien kieli:

- (24) Donnie palkitsi fanejaan vielä kiipeämällä hyppytorin alla olevaan mäkeen ja pyörimällä sieltä *kuperkeikkoineen* alas. 9562/73
- (25) Musiikin lisäksi myös näyttävyyttä oli mukana Madetojan salissa pidetyssä 2. Laulu- ja soitinmusiikin illassa, sillä *pukuineen* ja *tansseineen* ala-asteen oppilaiden esityksissä pyrittiin tavallista suurimuotoisempaan näyttöön. 9562/177

Mitä funktiota komitatiivi näissä esimerkeissä edustaa, se on vähän epäselvää. Andersson (1963, 23–27) ja Päivärinta (1971, 71) mainitsevat kuitenkin kaunokirjallisuudesta useita esimerkkejä, joissa komitatiivi ilmaisee välinettä tai keinoa tai aihetta.

Vanhaa kirjakieltä en ole tätä kirjoitusta varten järjestelmällisesti tutkinut, mutta mainitsen kuitenkin tässä yhteydessä pienenä ekskursssina, että Agricolan teksteissä ei näytä olevan komitatiivia ilmaisemassa välinettä, keinoa tai aihetta. Yksi komitatiiviesimerkki Agricolan Käsikirjasta⁴:

- (26) ette hen caiken mailmaisen halun, murhen ia aiatoxet mielestems poispanis, ia andais Mailman iädhä *caluinens* ia murhens cansa, --. Käsikirja, AGR. III 52.

⁴ Kiitän Silva Kiurua vanhaa kirjasuomea koskevista havainnoista.

Komitatiivin adjektiiviattribuutti

Komitatiivin adjektiiviattribuutti ei ole murteissa kovin yleinen. On jokunen esimerkki siitä, että attribuutti on possessiivisuffiksittomassa *-ne*-päätteisessä muodossa, aivan kuin nykyisessä yleiskielessä. Esim.

SM:

- (27) *ylläällä panttij **jyvät sinne *kahhaaj ja, *sieltä ne mänj **omine'
*aikonee silimmääj *juoks mut, --. Tervo 7241/174

Tällaisia ei omassa murreaineistossani ole muissa murteistoissa kuin savolaismurteissa.

Penttilä huomauttaa kieliopissaan ”niistä harv. tapauksista, jolloin kom:n attribuutilla on instr:n asu, esim. *Järvet saoin saarinensa KAL. / Seinät pitkin juomuinensa KAL. / omin aikoineen* (= omin neuvoin), *omin lupinesi S. IVALO / [Toldille] jäi, mit' ei maan karjat kaikin sarvikkaineen vastaa: loiste nimen kuulun, ikimaineen J. ARANY – O. MANNINEN / Rakkaaksi tulee vielä se kaikin tilkkuineen A. TYNNI*” (Penttilä 1963, 437). Penttilän mainitsemat esimerkit ovat kaikki runoudesta tai sitä lähellä olevista tyyllilajeista. Myös murreaineistossani on muutamia esiintymiä:

LM+SiM:

- (28) mut **markal *kumminki *omi ruakines ni, taik *tollai **talo *ruvas --. Luvia 0011/467

SM:

- (29) Ni, *semmosta *siinä **kaskem poltossa ku se pääs **omiv *valtonee ni, ni *siitä olj sittel **leikki poe(s). Mäntyharju 6811/117
(30) *Kyllähän tulj om **paha, ku se peäsee *omiv* *valtoneesan ni. Mäntyharju 6811/130
(31) sielä tulj *sitten nii, **huonokskii ett-ei *peäst, *omin* neuvonee pois --. Mäntyharju 6811/373

KM:

- (32) Ei *yhteä kerra se *kylveteä ja *laitetaan se, se *kasvoa *omin* *nokinee iha, --. Lumivaara 8741/504

Tähän kuuluviassa aineistoni esimerkeissä on kaikissa kyseessä *oma*-sanana instruktiivi. Aineiston pienuuden takia ei tämäkään oikeuta yleistäviin päätelmiin.

Arvid Genetzin mukaan myös karjalan kielessä esiintyy instruktiivia komitatiivin attribuuttina: ”Instruktivia ei käytetä suffiksien kanssa, vaan kun suffiksi on käytettävä, niin se liittyy komitatiiviin, vaikka merkitys on instruktivinen ja vaikka attributit jäävät instruktivien muotoon. Niin sanotaan esim. PK:ssa [= Pohjois-Karjalassa]: *omin šulin jalkoneš* omilla suloisilla jaloillasi. Samalla lailla kuulee näitä sijoja yhdistettävän Laatokan Karjalassa, esim. *mie tulin omin lupineň, hiä elää omin varoinee* (= varoineen).” (Genetz 1880, 192.)

Varmastikaan ei ole sattumaa, että Genetzinkin esimerkeissä kaikissa on attribuutina juuri *oma*-sanana instruktiivi.

Suomen yleiskielessä komitatiivin adjektiiviattribuutti on hyvin tavallinen. Se näyttääkin kotiutuneen paremmin kirjoitettuun kuin puhuttuun kieleen. Attribuutin muoto on LA:n yleiskielen aineistossa aina *-ine*, siis komitatiivin päätte ilman suffiksia. Esimerkkejä:

Hallinnon kieli ja virkakieli:

- (33) Tämä päätös siihen *liitettyine asiakirjoineen* – – lähetetään Turun maistraatille, – –. 9441/133

Sanomalehtien kieli:

- (34) Normaalityömatkan kilpailu kesti alle tavoiteaikojen, mutta fyysisesti vaativana *raskaine nousuineen* se pisti kaikki kilpailijat koville. 9582/166

Aikakauslehtien kieli:

- (35) Lapsen syntymän jälkeen tulevat vaivat *monine* niihin *liittyvine toimintoineen* muodostamaan keskeisen osan Isän elämän sisällöstä. 9671/172

Tietokirjallisuuden kieli:

- (36) jota Rooman uljaat legioonat marssivat kotkineen, *kiiltävine kilpi-
neen* ja *välkkyvine haarniskoineen*. 9711/308

Radion, TV:n ym. puhuttu kieli:

- (37) Elämä on juuri tässä ja nyt, tänään, iloineen ja suruineen, *kaikkine lahjoineen* ja ongelmineen. 9841/306

Kuten edellä mainittiin, niin Penttilän mukaan komitatiivin attribuutilla on harvoin instruktiivin asu. Hänen tähän kuuluvat esimerkkinsä olivat kaikki joko runollista tai vanhaa kieltä. LA:n yleiskielen aineistossa ei ole ainoatakaan tällaista instruktiivitausta. Sen sijaan huomasin sattumalta Suomen Kuvalehdestä seuraavan sanonnan:

- (37a) – – välillä tuntuu, että selviävätköhän ne *omin nokkinensa*. Suomen Kuvalehti 1999, nro 32 s. 9.

Kuten jo sanonnasta voidaan päätellä, niin tämä ei ole varsinaista asiatyyliä, vaan kevyttä, puhekieltä jäljittelevää. Juuri tässä tapauksessa tuntuu puhujan kielitaju sanovan, että instruktiivin *nokin* omistusliitteellinen muoto on *nokkinensa*, vaikka se kielioppiemme mukaan edustaa eri sijaa. Tekstin perusteella ei voi tietää, onko sanonta sellaisenaan peräisin haastateltavalta vai haastattelijalta (toimittajalta). Koko sanonta kuuluu vain kevyeen puhetyyliin; nykykielioppien vaatima *omine nokkineen* tuntuisi oudolta. Joka tapauksessa voimme sanoa, ettei komitatiivin instruktiiviattribuutti kuulu nykyiseen asiatyyliin.

Viime vuosisadalla käytiin tästä asiasta kiistaakin. Lönnrot ja A. W. Jahnsson edustivat sitä kantaa, että komitatiivin attribuutin tulee olla instruktiivissa (Lönnrot 1926, 184; Jahnsson 1871, 87; vrt. Koskinen 1860, 60–61). Mallia,

supisuomalaista sanontaa haettiin esim. Kalevalasta. Tällaista instruktiivin käyttöä vastusti August Ahlqvist, jonka kanta sitten voitti. (Ks. Ahlquist 1877, 114; vrt. Kohtamäki 1956, 124–125.) Muutamia instruktiiviesimerkkejä on myöhemmästäkin kirjakielestä, lähinnä kaunokirjallisuudesta esitetty, eikä varmaan ole pelkkää sattumaa, että niissäkin on attribuuttina juuri *oma*-sanana instruktiivimuoto (Andersson 1963, 99; Päivärinta 1971, 55; vrt. Kohtamäki 1956, 122; Keranto 1977, 98).

Mainitsen jälleen Agricolan kielestä pikku havainnon: sikäli kuin olen huomannut, siinä ei ole yhtään tapausta, jossa komitatiiviin liittyisi adjektiiviattribuutti.

Päivineen ja kaikkineen ja muita erikoistapauksia

Tässä yhteydessä mainitsen muutamia komitatiivin käyttöön liittyviä fraseologisia erikoistapauksia. Murteissa näyttää olevan hyvin yleistä, että substantiivista komitatiivimuotoa seuraa muoto *päivineen*. Esim.

LM+SiM:

- (38) **Juss-ol sanon-et *hän *syä, **suarsa *hөөhemines *päivines --.
Eurajoki 0021/362
- (39) eihä siin **kukkaa *mittää tiätäny **mitä *siäl oikeem *pohjal-oli muuta muk ku **kassinan *päivines myytiin-aiv vaa. Tarvasjoki 1491/98

PM:

- (40) *miähet sanoo että ku, *he oli **täälä *hevoosinensap **päivinen-säk kun ne, *miähet tästä *pihasta **lähti, --. Ylihärnä 4251/388
- (41) Ja, se *osti **rekinheem **päivinheen sieltä *hevosen sitte. Veteli 4411/200

SM:

- (42) *Perunakuppi **pöytääj ja *suola, *kala **siihe *suolavetineem *päivineen *siihe **tuikatap *perunaa ja, --. Pihlajavesi 6021/397

Se, ettei aineistossani ole tällaisia esimerkkejä hämäläis- eikä kaakkoismurteista, saattaa tietenkin johtua pelkästä sattumasta.

Samanlaista käyttöä on yleiskielenkin aineistossa, vaikka suhteellisesti vähemmän. Esim.

Aikakauslehtien kieli:

- (43) Näinä aikoina kokee itsensä vähän kuin Koiviston ääneksi korvessa, kun ei hetikohta tohdi yhtyä siihen susikuoroon, joka haluaisi repiä *nahkoineen päivineen* mikkolaakoset ja muut pienemmän leipänsä verovirasta tienaat. 9651/17

Tämä oli ainoa tähän kuuluva esimerkki yleiskielen aineistossani. Silti sitä ei voitane pitää yleiskielessäkään kovin poikkeuksellisenä, mutta epäilemättä se kuuluu paremmin vapaampiin, puhekieltä lähempänä oleviin tyyllilajeihin kuin asiatyylisiin. Vanhemmasta kielestä edempänä.

Myös muodolla *kaikkineen* (tai vast.) on murteissa toisinaan erikoista käyttöä. Esim.

LM+SiM:

- (44) Ja kyl se sen ****syämminen-on** kyl niit ***poskiruaro** ***jossain-olis** ko ne ****kaikkines päivines** ***käytetä...** ***keitetään**, ja ***laitetaan** siihen, hein ***sakkaas**. Säköylä 1421/142

HM:

- (45) Nooh kyylhäm ***meittii** ***ol** noin, mitäs ***meittii** kyl niit ****kuus** ***kaikkineh** tais ***olla**, –. Lapinjärvi 3771/5
 (46) kyl niit ****tää**-ol ***ja** munt ***Linkkosen** kyläs niit-ol ****kaikkineh** ***kaks***toist. Lapinjärvi 3771/124

PM:

- (47) ****talavella** ***Maariampäivää** vaste ***yöllä** ****palo**, ****rakennus**, ****kaikkinee** ****yö***syvännä. Ylivieska 4632/140

SM:

- (48) sinnen ne jäi ***isännät** ***emännät** ***lapsinee kaikkinee** sitte, ****kuoljvat** sinne. Mäntyharju 6811/289

On helppo huomata, että *kaikki*-sanon komitatiivimuodolla on erilaisia merkitystehtäviä. Esimerkeissä (44) ja (47) muodolla on tavanomainen komitatiivin funktio ('seurassa' tms.). Edellisessä siihen vielä liittyy tehostava *päivines*. Esimerkissä (48) sillä on sama merkitys kuin tavallisesti muodolla *päivineen*, so. edellä olevan komitatiivin vahvistaminen. Esimerkeissä (45) ja (46) taas *kaikkineh* merkitsee samaa kuin yleiskielessä *kaikkiaan*.

Pari vastaavanlaista esiintymää löytyi yleiskielenkin aineistosta:

Sanomalehtien kieli:

- (49) *Kaikkineen* kehitys on koitunut rakennuttajalle ja rakentajalle huomattavaksi eduksi, –. 9521/4

Aikakauslehtien kieli:

- (50) Yhdelle lautaselle on liimattu peräkkäin illan koko ohjelma mainospätkineen *kaikkineen*. 9611/483

Sanonta *päivineen* on vanha; jo Ganander mainitsee sen sanakirjassaan, jonka käsikirjoitus valmistui 1787: *nahkoinens päiwinens*, med hud och alt, med huld och hår (s. v. *päiwihin*); *kossineen päiwineen* hel och hållen, med mytt och pytt (s. v. *kossi*); *koko kössinensä päiwinensä* hel och hållen, i et bylte, totum & qvantum, it. liggande full klädd, in veste plena cubitus (s. v. *kössi*). Gananderilla on myös sana-artikkeli *kaikkineensa* hel och hållen, in totum & tantum.

Myös Renvall 1826: *otan nahkoinensa päiwinensä* (pro *päinensä*?) totum quantum capio, G. mit Haut und Haar. – Sulkeissa oleva viittaa siihen, ettei sanonta ollut Renvallille tuttu. – Samaan tapaan Helenius 1838: *Otta nahkoinens P[äiwä]nensä*, Taga med hull och hår, helt och hållit. – Yrjö Koskinen

mainitsee niin ikään kieliopissaan tämän käytön: ”Uttrycket: *päiwinensä* tillägges stundom såsom en förstärkning; t. ex. *Söi pähkinät kuorinensa päiwinensä*, ått upp nötterna med skal och allt.” (Koskinen 1860, 60.)

Renvall on kirjannut myös edellä mainitun *kaikki*-sanan komitatiivin käytön: *kaikkineen* l. *kaikkinensa* (pr. Cass. Suffix, a *kaikki*, *kaikkine-nsa* cum omnibus suis) in totum et tantum, G. überall l. überhaupt, *kolme kaikkinensa* non nisi tres. (Renvall 1826). – Heleniuksella on sana-artikkeli: *Kaikkinen, -nensa, adv.* Öfverallt, Öfverhufvud, Allenast. *Kolme K:sa.* (Helenius 1838.) – Hakusana lienee luettava *kaikkineen*.

Penttilä mainitsee tällaisina erityistapauksina seuraavat: *kaikkineen, niine hyvine/ni, -si, -nsä* jne. (*Sain lähteä niine hyvineni*), *omin nokkine/ni, -si, -nsa* jne. (*Löysimme kotiin omin nokkinemme*), *poikineen (rannalle – – pantu pölli ja lankku p.)*, *päivine/ni, -si, -nsä* jne., *täysineen (myyn talon t.)* (Penttilä 1963, 438). Näistä kuitenkin vain *päivineen* ja *kaikkineen* ovat erikoistapauksiksi leksikaalistuneita sanontoja. Muut voidaan ymmärtää komitatiivin normaalien merkitystehtävien nojalla (esim. *omin nokkinemme* = omien nokkiemme avulla; *lankku poikineen* = lankku ”poikiensa” kanssa). Andersson mainitsee joukon tähän kuuluvia tapauksia kaunokirjallisuudesta, samoin Päivärinta (Andersson 1963, 34–35; Päivärinta 1971, 68–70).

Possessiivisuffiksin viittaussuhteet

Komitatiivin possessiivisuffiksi viittaa murreaineistossani lauseen subjektipersoonaan 54 kertaa, passiivin yhteydessä subjektipersoonaan kerran, aktiivisen verbin objektiin 11 ja passiivisen verbin objektiin 25 kertaa. Kokonaissumma on tässä 91, siis pienempi kuin murreaineistoni komitatiivitapauksien kokonaissumma. Tämä johtuu siitä, että tässä en ole laskenut erikseen sellaisia toiseen komitatiiviin liittyviä vahvistuksia kuin *päivineen, kaikkineen* enkä komitatiivimuotoon liittyviä attribuutteja. Muutamia esimerkkejä eri tapauksista:

Viittaa subjektipersoonaan:

LM+SiM:

- (51) Ihmise *istusip **paikalas ja *söivä ja *joiva et-e sit paljot *hypäny missän *kepunēs-et *mihen *pääse, – –. Karjala T1 0311/346
 (52) *Ei sinnen *saannup pöyräl **nokkineem mennä. Vihti 1771/200

HM:

- (53) meni **ittেকেসন সিত্তেব **vaan *keppineem* *pihalle. Juupajoki 2751/166

PM:

- (54) Se *tääl-oli **aina meilä **plääsinensä, – –. Ylihärmä 4251/268

SM:

(55) Ehä *se **siltääl **luineen sopinna, --. Lapinlahti 7421/126

KM:

(56) Tuol o *teä **Aarne *poikinee. Räisälä 8651/554

Viittaa passiivin yhteydessä ajateltuun subjektipersoonaan:

SM:

(57) Ne *kaikistelle eivät *joutana, k..., **kylypemäänkääk kun *tuota, **pesemäänkää et *niinen *nokkineen niin tuota, *pistettii **uuvet *lyhteet, **sissää --. Tervo 7241/88

Viittaa aktiivisen verbin objektiin:

LM+SiM:

(58) Ja mut **hän **rupes *kumminki sit ja **söi se, *hööhemines päi-vines se *suarsa. Eurajoki 0021/362

HM:

(59) sen **sotaherran joka *omisti **Mustialan *kartanom mettinees ja mainees *sillon, --. Tammela 3191/69

PM:

(60) Ja jos **tuuli kato... *kaato *puuj **juurineen ni, *siihe, *siihej *juurikam persee ettee, **sijalle. Salla 5321/382

SM:

(61) Ni se *nielas sen, **täkynee sen, **koukuj ja --. Joutsa 6341/462

(62) **Vierrettii ja **juurineen, *ottivat **puita, --. Riistavesi 7292/42

KM:

(63) *hää *huus miul-et, **sukkelast haalaa *verkot **kalonee pois-et --. Koivisto 8451/213

Viittaa passiivisen verbin objektiin:

LM+SiM:

(64) ko se on kais *semmost-et ne, **ruatones tällätään *kalak kaikki ja, --. Säskylä 1421/315

HM:

(65) niin *sitte se tota, **revittiin sit *sillälä(a) *juurinees **ylös. Hat-tula 3081/354

PM:

(66) ku *juurineen *sammalija sieltä **rahkoja nykittii, *nevalta --. Haapavesi 4851/32

(67) Mut-*ei *niitäkhäv **verinesä mutta sitte **keitettyinä **vaim *paistethiin. Alatornio 5621/404

SM:

(68) otettii ja *närristä kansa, *latva heitettiin **oksinnee ja *tyvipuolj, sittä, **karsittiin --. Kiihtelysvaara 7841/179

KM:

(69) Ehä niitä *myllyy viety **töhkinnee, *nii. Sortavala mlk 8821/312

Seuraavaksi yleiskielestä esimerkkejä vastaavista tapauksista.

Viittaa subjektipersoonaan (71 esiintymää):

Sanomalehtien kieli:

- (70) Rajavartiolaitos meni, mutta Viki *koptereineen* jäi. 9541/249

Aikakauslehtien kieli:

- (71) Presidenttimme saama kotimaan viesti *huonoine uutisineen* on vain osa siitä. 9611/373

Tietokirjallisuuden kieli:

- (72) ja me pääsimme *kuvinemme* jopa suuren ranskalaisen kuvalehden "L'illustrationin" palstoille. 9711/271

Radion, TV:n ym. puhuttu kieli:

- (73) Yksi tällainen KTS-menettely OPM:n *ohjeineen* ja *palautteineen* korkeakouluille. 9861/203

Kaunokirjallisuuden kieli:

- (74) Hän ahtautui *kasseineen* lennättimen puhelinkoppiin --. 9911/177

Viittaa aktiivisen verbin objektiin (26 es.):

Hallinnon kieli ja virkakieli:

- (75) T. on vaatinut yhtiön velvoittamista suorittamaan hänelle korvaukseksi auton arvosta 19700 markkaa *korkoineen* --. 9411/187

Sanomalehtien kieli:

- (76) Reliefi rajasi kuitenkin piiriinsä eräänlaisen maan *viitteellisine hiekkakasoineen*, --. 9561/447

Tietokirjallisuuden kieli:

- (77) senaatti kuten ministerivaltiosihteerikin pyrkivät -- hoitamaan kirkon, koulun ja yliopiston asiat -- maan sisäisinä seikkoina, samoin kirjojen ja sanomalehtien painatukset ja levitykset *lupineen* --. 9721/247

Radion, TV:n ym. puhuttu kieli:

- (78) Olemme hiljattain viettäneet joulun *kiireineen* ja *lahjoineen*. 9841/263

Viittaa passiivisen verbin objektiin (14 es.):

Hallinnon kieli ja virkakieli:

- (79) Tämä päätös siihen *liitettyine asiakirjoineen* -- lähetetään Turun maistraatille, --. 9441/133

Sanomalehtien kieli:

- (80) Hän korostaa, että asiat olisi nähtävä laajasti *kaikkine seurausvaikutuksineen*. 9521/218

Aikakauslehtien kieli:

- (81) Yhdelle lautaselle oli liimattu peräkkäin illan koko ohjelma *mainospätkineen kaikkineen*. 9611/483

Yleiskielen aineistossa on lisäksi useita sellaisia esimerkkejä, joissa suffiksi viittaa lauseessa olevaan adverbiaaliin. Esim.

Sanomalehtien kieli:

- (82) Musiikin lisäksi myös näyttävyyttä oli mukana Madetojan salissa pidetyssä 2. Laulu- ja soitinmusiikin illassa, sillä *pukuineen* ja *tansseineen* ala-asteen oppilaiden esityksissä pyrittiin tavallista suuri-muotoisempaan näyttöön. 9562/177

Aikakauslehtien kieli:

- (83) Yksi oli perhekurssi lapselle *vanhempineen*, --. 9621/187

Tietokirjallisuuden kieli:

- (84) Jos hintana oli ollutkin mukautuminen keisarillisen valtakunnanpolitiikan vaatimaan poliittiseen hiljaisuuteen hallitus- ja virkavaltaa *suojaavine sensuureineen*, --. 9721/251
- (85) Thorax-kuvassa näkyvät hilusvarjot muodostuvat keuhkovaltimoisista *haaroineen*, yläohkojen laskimoista, suurista bronkuksista sekä imusolmukkeista. 9761/167

Radion, TV:n ym. puhuttu kieli:

- (86) Mitä vaikutuksia sodalla *seuraamuksineen* oli tieteellisiin perinteisiin? 9861/57

Tällaisesta (so. että suffiksi viittaa adverbialiin) ei ole murreaineistossamme ainoatakaan esimerkkiä, eikä sitä ole mainittu edes Penttilän kieliopissa. Setälän lauseopissa sanotaan puheena olevasta asiasta vain: ”Komitatiivi ja sen possessiivisuffiksi saattavat lähinnä kuulua lauseen subjektiin ja objektiin, nominaalimuodon subjektipersoonaan ja dativigenetiiviseen persoonaan, jota on käytetty yksipersonaisten verbien kera.” (Setälä 1952, 77.) Viimeksi mainitusta tapauksesta Setälällä on seuraava esimerkki: *Miehen täytyi vaimoineen lähteä talosta*. Adverbialiin viittaavaa komitatiivia ei Setälän lauseopikaan mainitse. Sen sijaan Andersson sanoo löytäneensä kaunokirjallisuuden aineistostaan kuusi lausetta, joissa komitatiivi kuuluu adverbialiin, ja myös sanomalehtikielessä on tällaisia (Andersson 1963, 21–22, 51–53). Nämä tiedot viittaavat siihen, että kyseessä on suhteellisen uusi ilmiö.

Edellä mainittujen tietojen kanssa sopusoinnussa on se havainto, ettei myöskään Agricolan kielessä näytä olevan tapauksia, joissa komitatiivin suffiksi viittaisi adverbialiin: se viittaa subjektiin tai objektiin ja yhdessä tapauksessa dativigenetiiviseen persoonaan, jota on käytetty yksipersonaisen verbin yhteydessä. Tässä viimeksi mainittu esimerkki:

- (87) Sen Tytteren Tyrin pite mös siihen *Lahijoinens* tuleman, --. Ps. 45:13, AGR. III 275

Murteiden ja kirjakielen väliset erot komitatiivin käytössä

Edellä on tullut esille muutamia seikkoja, joissa komitatiivin käytössä on eroja murteiden ja yleiskielen välillä. Ensinnäkin komitatiivi on yleiskielessä yleisempi kuin murteissa. Toiseksi komitatiivi voi murteissa osoittaa myös väli-

nettä tai keinoa tai aihetta, mikä käyttö on yleiskielessä joko esiintymätön tai ainakin selvästi harvinaisempi kuin murteissa. Kolmanneksi komitatiivin adjektiiattribuutti on murteissa toisinaan instruktiivissa, mikä ainakin nykyisessä asiatyylissä on harvinaista, ellei kokonaan esiintymätöntä. Neljänneksi komitatiivin possessiivisuffiksi voi nykyisessä yleiskielessä viitata, paitsi subjekti- tai objektipersoonaan, myös adverbialiin.

Eräissä vanhoissa kieliopeissa on komitatiivista myös *i*:ttömiä, selvästi monikosta eroavia yksikkömuotoja, joita on myös jonkin verran käytetty kirjakielessä (ks. ed. esim. Eurén; asiasta laajemmin Kohtamäki 1956, 122–124). Ahlqvist sen sijaan torjuu jo Kielettäressä jyrkästi yksikkömuotoisen komitatiivin: ”Ensinkin ei tätä sijaa ole muuta kuin yksi muoto, nim. monikollinen.” (Ahlqvist 1871, 37; 1877, 112–113.) Myös Setälä sanoo lauseoppinsa ensimmäisessä painoksessa, että tätä sijaa käytetään vain monikollisena (Setälä 1880, 25; vrt. ed.). Jos *i* on alkuaan johdinainesta ja kuuluu nyt sijapäätteeseen, niin kuin yleisesti ajatellaan (ks. Ravila 1941, 44–; Hakulinen 1979, 107; Korhonen 1981, 225), niin *i*:ttömät muodot ovat myöhäsyntyisiä, siltä osin kuin ne eivät perustu murteiden säännölliseen äännekehitykseen. Murteiden suhtautuminen yksikkövartalon käyttöön komitatiivissa vaatisi kuitenkin vielä lisätutkimusta, mutta yleiskielen kanta on selvä: vain *i*:llistä muotoa käytetään.

Edellä esitettyjen erojen lisäksi on syytä kiinnittää huomiota vielä yhteen seikkaan, jossa komitatiivin käyttö on yleiskielessä hiukan laajentunut yli murteissa vallitsevien rajojen. Kun ei oteta huomioon niitä tapauksia, joissa komitatiivi ilmaisee välinettä tai keinoa (niissä komitatiivin tilalla yleiskielessä on tavallisesti adessiivi), niin komitatiivin possessiivisuffiksi murteissa viittaa johonkin, minkä subjektin tai objektin tarkoite omistaa tai mikä jollakin tavalla kuuluu subjektin tai objektin tarkoitteelle (esim. *se kävi rouvinien kattomas* Lammi 3321/6; *latva heitettiin oksinnee* Kiihtelysvaara 7841/179). Komitatiivi voitaisiin näissä tapauksissa vaihtaa kömpelömpään ilmaukseen: poss.suff. + *kanssa*. Esim. ”se kävi rouvansa kanssa katsomassa”; ”latva heitettiin oksiansa kanssa”.

Enemmistö yleiskielen esimerkeistä vastaa tätä käyttöä. Vastaavalla tavalla olen kielenhuollon näkökulmasta kuvannut komitatiivin käyttöä Nykysuomen käsikirjassa (Ikola 1992, 35–36, 160). Mutta yleiskielestä löytää myös sellaisia tapauksia, joissa komitatiivin possessiivisuffiksi ei yhtä selvästi viittaa omistus- tai johonkin kuulumissuhteeseen. Tällaisia ovat esim. seuraavat:

Hallinnon kieli:

- (88) puheena oleva 46 neliömetrin suuruinen, olohuoneen *keittokomeroineen*, toisen asuinhuoneen – – sekä eteisen käsittävä huoneisto – –. 9411/238

Tuskin tätä vastaisi ”olohuoneen keittokomeronsa kanssa”; tuskin käsitetään niin, että on kyse olohuoneen keittokomerosta.

- (89) viraston tulee pitää ruokaloittain luetteloa myönnettyistä käyttöoikeuksista *henkilömäärineen*. 9441/97

”Käyttöoikeuksista henkilömääriensä kanssa” tuntuisi kovin oudolta. Ei voitane tulkita niin, että kyse olisi ”käyttöoikeuksien henkilömääristä”.

- (90) Tämä päätös siihen liitettyine *asiakirjoineen* – – lähetetään Turun maistraatille, – –. 9441/133

Tässä on kai kysymys päätöksestä ja siihen liitetyistä asiakirjoista eikä ”päättökseen asiakirjoista”.

Sanomalehtien kieli:

- (91) Siksi nykyinen kehitys *pitkine hoitovapaineen* on oikeansuuntainen. 9502/260

Aivan outo tulkinta olisi ”kehitys ja sen pitkät hoitovapaat”. Oikea tulkinta olisi kai jokin sellainen kuin ”kehitys ja siitä johtuvat pitkät hoitovapaat”.

- (92) Sensijaan Englannin Polytechnic kattaa monenlaista ja -tasoista opetusta *lukuisine tutkintoineen* – –. 9522/122

Ei tässäkään liene kyse ”opetuksesta tutkintojensa kanssa”, tutkinnot eivät sisältyne itse opetukseen, vaan tarkoitetaan: opetusta ja siihen liittyviä (ei siihen kuuluvia, sisältyviä) tutkintoja.

Samantyyppinen on edellä mainittu esimerkki 76. Ei kai sitä voida tulkita niin, että on kysymys ”maasta hiekkakasojen kanssa”, vaan pikemmin maasta ja hiekkakasoista.

Aikakauslehtien kieli:

- (93) Kurssit ovat osanottajille ilmaisia *matkoineen*. 9621/183

”Kurssit matkojensa kanssa” olisi outo tulkinta. Tarkoitetaan kai: kurssit ja niihin liittyvät matkat.

Komitatiivin leviäminen tällaisiin tapauksiin johtunee osaksi puristisesta asenteesta: on kaikin keinoin haluttu välttää svetisismejä, myymäläadessiivia yms. Komitatiivia on pidetty supisuomalaisena ilmaisukeinona.

* * *

Kuten edellä on osoitettu, niin yleiskielestä ovat (ainakin melkein) hävinneet eräät vanhoissa murteissa esiintyvät komitatiivin käyttöön liittyvät piirteet (välineen tai keinoon tai aiheen ilmoittaminen, instruktiivimuotoinen komitatiivin adjektiiviattribuutti). Toisaalta komitatiivi on yleiskielessä joissakin suhteissa levinnyt murrekäytössä esiintyvien rajojen ulkopuolelle (possessiivisuffiksi voi viitata myös adverbialliin, komitatiivi ei yleiskielessä enää aina ilmaise selvää omistus- tai kuulumissuhdetta). Kaiken kaikkiaan komitatiivi on nykyisessä yleiskielessä tavallisempi kuin murteissa, vaikka se yleiskielessäkin on harvinainen.

LÄHTEET

- AGR. I–III = *Mikael Agricolan teokset*. Uudistettu näköispainos. Porvoo 1987.
- AHLQVIST, AUG. 1871: *Komitativus- eli Seura-sijasta. Kieletär*. 1. Vihko. Helsinki.
- 1877: *Suomen kielen rakennus*. Vertaavia kieliopillisia tutkimuksia. I. Helsinki.
- ANDERSSON, CHRISTINA 1963: *Suomen kielen komitatiivi*. Laudatur-tutkielma (painamaton). Helsingin yliopisto.
- BARTENS, RAJA 1999: *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. SUST 232. Vammala.
- VON BECKER, REINHOLD 1824: *Finsk grammatik*. Åbo.
- COLLAN, FAB. 1847: *Finsk språklära*. Helsingfors.
- EURÉN, GUSTAF ERIK 1849: *Finsk språklära*. Åbo.
- 1852: *Suomalainen Kielioppi Suomalaisille*. Turku.
- FINELIUS, G. A. 1845: *Finsk språklära*. Wasa.
- GANANDER, CHRISTFRID 1937–1940: *Nytt Finskt Lexicon I–III*. Näköispainos. Tutkimuslaitos Suomen Suvun julkaisuja II 1–3. Porvoo.
- 1997a: *Nytt Finskt Lexicon*. Alkuperäiskäsikirjoituksesta ja sen näköispainoksesta toimitannut LIISA NUUTINEN. SKST 676. Hämeenlinna.
- 1997b: *Nytt Finskt Lexicon hakemisto*. Toimitannut LIISA NUUTINEN. SKST 688. Hämeenlinna.
- GENETZ, ARVID 1880: *Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä*. Kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi. Suomi II 14. Helsinki.
- HAIKOLA, KAIA 1956: *Taivutussijojemme yleisyystilastoa lounais- ja satakuntalaismurteista. Virittäjä*.
- HAKULINEN, LAURI 1947: *Komitatiivin lauseopillisesta luonteesta. Virittäjä*.
- 1949: *Komitatiiviattribuutin olemattomuudesta. Virittäjä*.
- 1950: *Oikaisua edelläolevaan. Virittäjä*.
- 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Keuruu.
- HANKONEN, RITVA 1958: *Taivutussijojen yleisyystilastoa eteläpohjalaismurteesta. Virittäjä*.
- HELENIUS, CARL 1838: *Suomalainen ja Ruotsalainen Sanakirja*. Åbo.
- IKOLA, OSMO (toim.) 1985: *Lauseopin arkiston opas*. Lauseopin arkiston julkaisuja 1. Turku.
- (toim.) 1992: *Nyky-suomen käsikirja*. Kolmas uudistettu laitos, 3. painos [= kirjan 12. painos]. Jyväskylä.
- 1996: *Abessiivin käyttö suomen yleiskielessä ja murteissa. Sananjalka 38*.
- JAHNSSON, A. W. 1871: *Finska Språkets Satslära*. För läroverkens behof. Helsingfors.
- KANNISTO, ARTTURI 1901: *Lauseopillisia havaintoja läntisen etelä-Hämeen kielimurteesta*. Helsinki.
- KERANTO, RITVA 1977: *Instruktiivin ja komitatiivin käyttö sanomalehtikielessä vuosina 1973 ja 1937*. Pro gradu -tutkielma (painamaton). Jyväskylän yliopisto.
- KETTUNEN, LAURI 1950: *Vielä kerran komitatiiviattribuutti. Virittäjä*.
- Kieletär*. 1871–1875. Toim. AUGUST AHLQVIST. Helsinki.
- KOHTAMÄKI, ILMARI 1956: *Ankara puutarhuri*. August Ahlqvist suomen kielen ja kirjallisuuden arvostelijana. SKST 248. Vammala.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. SKST 370.
- KORTESALMI, J. JUHANI 1964: *Vanha Kuusamo kertoo*. SKST 278. Helsinki.
- KOSKINEN, YRJÖ 1860: *Finska Språkets Satslära*. Ett försök. Åbo.
- LA = Lauseopin arkisto. Turun yliopisto.
- LAANEST, ARVO 1975: *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Keele ja kirjanduse instituut. Tallinn.
- LATVALA, SALU 1894: *Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä*. Helsinki.
- 1899: *Lauseopillisia muistiinpanoja Pohjois-Savon murteesta*. Helsinki.
- LÖNNROT, ELIAS 1836: *Suomen Kielestä. Mehiläinen* 1836 Maalisk. Oulu.
- Mehiläinen*. 1836. Oulu.
- NEVALAINEN, PIIRKKO 1984: *Pielisjärven murteen nominien taivutusoppia. Akkusatiivi, genetiivi, illatiivi, komitatiivi ja instruktiivi*. Pro gradu -tutkielma (painamaton). Joensuun yliopisto.
- NIEMINEN, KAAARLO 1947: *Lauseopin seikkoja. Virittäjä*.
- 1949: *Vieläkin komitatiivin käyttämisestä. Virittäjä*.
- NYLANDER, EINO 1926: *Instruktiivin ja komitatiivin merkintötehtävät Vienan läänin vanhoissa runoissa*. Laudatur-tutkielma (painamaton). Helsingin yliopisto.

- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo.
- PÄIVÄRINTA, MARJA-RIITTA 1971: *Instruktiivin ja komitatiivin käyttö suomenkielisessä suorasana-
naisessa kaunokirjallisuudessa vuosina 1889, 1929 ja 1969*. Pro gradu -tutkielma
(painamaton). Helsingin yliopisto.
- RAVILA, PAAVO 1941: Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen.
Finnisch-Ugrische Forschungen XXVII, 1–136. Helsinki.
- RENVALL, GUSTAVUS 1815: *Dissertatio Academica de Signis relationum nominalium in lingua Fen-
nica*. Aboae.
- 1826: *Suomalainen sanakirja*. Aboae.
- 1840: *Finsk språklära*. Enligt den rena Vest-Finska, i Bokspråk vanliga Dialekten.
Förra delen, Finska språkets formlära. Åbo.
- RÄSÄNEN, SEPPO 1972: *Kainuun murteiden kaasusyntaksi*. SKST 308. Forssa.
- 1979: Huomioita suomen sijojen frekvensseistä. *Sananjalka* 21. Turku.
- SAARIMAA, E. A. 1947: Komitatiivi lauseenjäseneenä. *Virittäjä*.
- 1967: *Kielenopas*. Tarkistanut PAAVO PULKKINEN. Seitsemäs painos. Porvoo. (1. painos ilmestyi 1947.)
- SETÄLÄ, E. N. 1880: *Suomen kielen lauseoppi*. Oppikirjan koe. Helsinki.
- 1883: *Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä*. Suomi II:16. Helsinki.
- 1942: *Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten*. Kahdestoista painos. Helsinki.
- SIRELIUS, U. T. 1894: *Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta*. Helsinki.
- SJÖGREN, AND. JOH. 1821: *Ueber die finnische Sprache und ihre Literatur*. St. Petersburg.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- STRAHLMANN, JOHANN 1816: *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen*. St. Petersburg.
- Suomen kansan murrekirja*. Länsimurteet 1940. Itämurteet 1945. Sanakirjasäätiön toimituksia
III–IV. Porvoo.
- Suomen Kuvalehti* 1999, nro 32.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia.
- Vanhat kielioppimme*. PETRAEUS 1649. MARTINIUS 1689. VHAEL 1733. Näköispainokset. Helsinki
1968.
- VIRTARANTA, PERTTI – SOUTKARI, PENTTI 1964: *Näytteitä suomen murteista*. Tietolipas 34. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Turku.
- ÅSTEDT, KAARINA 1957: Suomen kielen taivutussijojen yleisyystilastoa. *Virittäjä*.

OSMO IKOLA: *Some observations on the use of the comitative case in Finnish dialects and the standard language*

The rarest of the Finnish grammatical cases is the comitative ending in the suffix *-ine-* in both the singular and the plural (e.g. *mies vaimo/ine/en* 'a man and his wife/wives'); *isä poik/ine/en* 'a father with his son(s)'. In modern Finnish the comitative is always accompanied by a possessive suffix, except when it is used as an adjectival attribute.

The comitative is nowadays used more widely in the standard language than in dialects. There is no mention of the comitative in Finnish grammars until the 19th century. At first it was known as *suffixivus*; as the *komitativus* only from the mid-19th century onwards.

The most frequent function of the comitative both in the standard language and in dialects is to indicate (1) the company in which something takes place or is, (2) what a person is accompanied by in doing something, or (3) the thing with which something is done to the object referent; e.g. *Hän siirtyi perheineen Salmiin* 'He moved with his family to Salmi'; *Hän kantaa uupuvan taakkoineen* 'He is carrying the exhausted and his burden'. In dialects the comitative may also indicate the 'tool' or 'means' or 'cause', e.g. *Pässi kävi sarvineen kiinni* 'The ram attacked with its horns'.

In the above cases the possessive suffix to the comitative refers to the subject or object of the phrase or construction, but in the standard language it may also refer to an adverbial modifier, e.g. *Mitä vaikutuksia sodalla seurauksineen oli tieteellisiin perinteisiin?* 'What effects did the war and its consequences have on the scholastic traditions?' The following difference also exists between the standard language and the dialects. In the latter, the comitative possessive suffix refers to something that in some way belongs to the referent of the subject or object, but in modern standard Finnish the use of the case has to some extent spread beyond this, e.g. *Nykyinen kehitys pitkine hoitovapaineen on oikeasuuntainen* 'The present trend with its long periods off work to look after a child is in the right direction'.

The comitative adjectival attribute always ends in *ine* in the modern standard language, but without a possessive suffix (see the above examples). In dialects and poetic language and the written Finnish of the 19th century the attribute can, by contrast, also be in the instructive case, e.g. *Järvet sa(d)oin saarinensa* 'The lakes with their hundreds of islands'.

The comitative forms of the words *päivä* 'day' and *kaikki* 'all' also occur in lexicalized form, often merely to enhance the comitative, e.g. *Hän söi sorsan höyhenineen päivineen* 'He ate the duck feathers and all'; *Sinne jäivät isännät and emännät lapsineen kaikkineen* 'The farmers and their wives remained there children and all.'